

Ismo Söderling

Väestöpolitiikan dosentti, tietokirjailija
isoder@utu.fi

Juutalaiset ja tataarit Suomen näkymättöminä vähemmistöinä

Avainsanat: juutalaiset, tataarit, uskonto, ympärileikkaus, assimilaatio, kaksoisidentiteetti

Suomen perinteisinä vähemmistöinä pidetään juutalaisia ja tataareja. Juutalaisten muutot alkoivat 1800-luvulla, tataareiden taas saman vuosisadan loppupuolella. Tällä hetkellä juutalaisia on maassamme noin 1 800 henkeä, tataareja suunnilleen puolet em. luvusta. Kummallekin ryhmälle on tunnusomaista uskontoon liittyvät tavat, jotka ovat viime vuosikymmeniin asti säädelleet vähemmistöihin kuuluvien elämää. Nykyisin kummassakin ryhmässä solmittavista avioliitoista yli puolet on ns. seka-avioliittoja, jotka luovat haasteita yhteisöjen säilymiseen uskonnollisina yhteisöinä. Sitoutuminen kaksoisidentiteettiin on kummallekin ryhmälle osa niiden selviytymistarinaa.

Johdanto

Olen usein luennoillani tarkastellut maamme perinteisiä vähemmistöjä, tässä tapauksessa juutalaisia ja tataareja. Olen huomannut, että opiskelijoiden tietoisuus näistä lähes 200 vuotta maassamme asuneista etnisistä ryhmistä on sangen rajallinen. Koska kumpikin maahanmuuttajaryhmä pitää varsin matalaa yhteiskunnallista profiilia, ovat nämä vähemmistöt jääneet jossain määrin yhteiskunnallisen keskustelun ja tutkimuksen marginaaliin.

Artikkelissani teen katsauksen kummankin ryhmän maahanmuuttoon, elinvaiheisiin ja tulevaisuuteen Suomessa. Aineistonani on alan keskeinen kotimainen kirjallisuus. Täydentääkseni ja päivittääkseni kirjallisuudesta saamani tiedon, olen haastatellut kahta ta-

taareihin kuuluvaa informanttia henkilökohtaisesti ja kahta sähköpostitse. Juutalaisten kohdalta olen saanut huomattavan paljon yhteisöön liittyvää järjestömateriaalia, joten tätä artikkelia varten olen haastatellut vain yhtä juutalaiseen yhteisöön kuuluvaa henkilöä.

Saapuminen Suomeen

Mikäli satunnaiset varhaiset muuttajat jätetään pois tarkastelusta, on saapuminen Suomeen kummankin ryhmän kohdalla sidoksissa Suomen liittämiseen osaksi Venäjää. Juutalaisten muutto alkoi selkeästi varhaisemmin, sillä heitä saapui Suomeen Venäjän armeijan sotilaina jo 1820-luvulla. Juutalaisten asema muuttui Venäjällä voimakkaasti 1700-luvun lopulla Puolan jakojen seurauksena. Puolan juutalaisväestö joutui suurimmaksi osaksi Venäjän alamaiseksi. Tsaari Nikolai I halusi assimiloida juutalaiset venäläiseen yhteisöön. Eräs keino oli kutsua määrätty määrä juutalaisia poikia sotapalveluun.

Varuskuntapaikoissa keskimäärin 12-vuotiaiden juutalaispoikien sotilasura alkoi kuusivuotisella koulunkäynnillä, ja vasta sen jälkeen alkoi varsinainen sotaväki. Aluksi palvelus kesti 25 vuotta, mutta Aleksanteri II laski palvelusajan kuuteen vuoteen. Samoin vuonna 1858 säädettiin, että sotilaat saivat jäädä palvelusajan päätyttyä perheineen Suomeen – lähinnä palveluspaikkakunnalleen.

Koska palvelusaika aikaa myöten lyheni ja kotiutetut olivat siten entistä nuorempia, ai-

kaistui myös perheellistyminen. Tästä oli seurausena juutalaisyhteisön nopea kasvaminen. Maassamme oli kolme juutalaiskeskusta: vuonna 1870 Helsingissä asui 230, Viipurissa 175 ja Turussa 60 juutalaista. Luku kaksinkertaistui vuosisadan loppuun mennessä.

Suomalaiset viranomaiset ja poliitikot suhtautuivat 1800-luvulla juutalaisiin sangen nuivasti. Erityisesti pappissäädyn asenne senaatissa oli erittäin kielteinen johtuen opillisista näkemyseroista. Venäjällä oli 1880-luvulla juutalaisvainoja (pogromeja) eikä Suomi ollut tässä suhteessa paljon parempi. Niinpä vuonna 1890 Suomessa oli 1 017 juutalaista, mutta 1893 enää 720. Suomalaiset viranomaiset poistivat maasta pienenkin rikkeen tehneen juutalaisen. Tähän heillä oli mahdollisuus, sillä oleskelulupaa haettiin kuuden kuukauden välein. Juutalaisvastaisuutemme herätti kansainvälistäkin huomiota, ja Ruotsissa ja Yhdysvalloissa lehdistö puuttui asiaan Suomesta saamansa informaation perusteella. Maamme itsenäisyyttä ajaneet piirit halusivat rauhoittaa tilanteen, ja juutalaisvastaisuus hiipui 1900-luvun vaihteessa. Jonkinlaisena hyvityksenä sekä Helsingin että Turun kaupungit lahjoittivat tontit suunniteltuja synagogia varten ilmaiseksi. Helsingin synagoga valmistui vuonna 1906 ja Turun vuonna 1912.

Suomeen tulleet juutalaiset olivat lähes kaikki ns. ashkenasijuutalaisia, toisin sanoen itäisen Euroopan juutalaisia. Tunnusomaista Suomeen saapuneille oli ortodoksijuutalaisuus ja jiddishin kieli. Suomessa ortodoksijuutalaisuuteen liittyvät tiukat opilliset rajoitteet, mm. miesten ja naisten erottaminen toisistaan synagogassa ja heprean kielen käyttö toimituksissa. Naisten osallistuminen jumalanpalvelukseen oli vapaaehtoista. Sen sijaan heidän merkityksensä kotona pidettävissä tilaisuuksissa oli suuri. Ortodoksijuutalaisten piti osallistua jumalanpalvelukseen kolme kertaa vuorokaudessa. Tässä suhteessa käytännöt ovat Suomessa muuttuneet maalliseen suuntaan.

Suomeen tulleista *tataareista* käytetään nimitystä mishäärítataarit. Tataarien kieli on turkin kielelle läheistä sukua, ja mishääri on yksi tataarin kielen murre. Suomeen saapuneet tataarit asuivat ns. Sergatshin alueella, joka sijaitsee 500 km Moskovasta itään. Alueella harjoitettiin maanviljelystä, mutta kaupankäyntikin toi ison osan elannosta. Niukat sadot saivat miehet liikkeelle, ja Pietariin kertyi vähitellen tuhansien mishäärítataarien yhteisö. Kilpailu kaupan alalla oli kova. Kun Riihimäen – Pietarin rautatie valmistui vuonna 1870, oli tataareiden tie Suomeen auki. Tulijoita kohtasi ystävällinen väestö, joten pikkuhiljaa alkoi syntyä tataariyhteisöjä mm. Viipurin/Terijoen alueelle, Helsinkiin

ja Turkuun. Tataareiden tuloa helpotti sekin, että 1900-luvun alkuvuosina maassamme tunnettiin sekä poliittista että kulttuurista kiinnostusta suomensukuisiin kansoihin. Tällaisista olkoon esimerkkinä professoreiden Y. Jahnssonin ja G. J. Ramstedtin toiminta. Suomalaisen yliopistomiesten kiinnostus islamilaiseen vähemmistöön sekä yhteistyö ja ystävyysuhteet helpottivat tuloa ja vahvistivat tulokkaiden itsetuntoa.

Vuonna 1900 maassamme laskettiin olevan vajaa 200 muslimumia. Luku nousi nopeasti, sillä muslimien lukumääräksi vuonna 1910 ilmoitettiin 412 henkeä.

Asettuminen Suomeen

Sekä juutalaisille että tataareille työ ja yhteisöllisyys olivat tärkeitä. Elinkeinorajoitukset 1800-luvulla säätelivät kummankin ryhmän ammatteja. Tulijat hankkivat aluksi pääelan tonsa pienkaupalla, mm. kauppaamalla käytettyjä vaatteita. Juutalaiset ostivat erityisesti varakkailta suomalaisilta käytettyjä vaatteita, joita kunnostamalla saatiin hyväkuntoisia myytäviä. 1900-luvun alun jälkeen tori- ja kulkukauppa väheni, ja kumpikin yhteisö siirtyi kiinteisiin kaupparakennuksiin. Sekä Helsinkiin että Turkuun syntyi alueita, joissa paikalliset juutalaiset ja tataarit kävivät kauppaa. Juutalaiset rakensivat asuntonsa ja kauppansa lähelle synagogaa, jolloin hartauden harjoittaminen oli helpompaa: esimerkiksi Turussa juutalaisten kauppaja oli Läntisellä Pitkäkadulla ja Brahenkadulla. Kummankin ryhmän varallisuutta lisäsivät taitavan ja ahkeran kaupankäynnin ohella onnistuneet kiinteistökaupat. Asunnot ja liikkeet hankittiin kantakaupungeista. Esimerkiksi juutalaisten säännöt edellyttävät, että sapattina vältetään liikaa kävelyä. Tämä vaikutti myös asuntojen hankintaan läheltä synagogaa. Kaupunkien kasvaessa kiinteistöjen arvot nousivat, ja kiinteistöjä myymällä oli mahdollisuus vaurastua.

Juutalaiset ja tataarit arvostivat omaa kulttuuriaan ja koulutusta. Innolla perustettiin sekä tataarin- että hepreankielisiä kouluja ja tarhoja. Näihin liittyi myös kiistoja. Varsinkin tataareiden keskuudessa oli kieleen liittyviä näkemyseroja: osa halusi pitää opetuksen tataarin kielellä, osa taas halusi vaihtaa opetuskieliksi turkin. Samoin keskustelua käytiin arabiankielisen kirjoitusasun ja latinalaisten kirjaimien käytöstä. Juutalaisten keskuudessa käytiin keskustelua kielen vaihdosta ruotsista suomeen. Vielä 1930-luvulla lähes kaikki juutalaiset ilmoittivat kielteen ruotsin. Samalla vuosikymmenellä juutalaisen koulun kieleksi vaihtui suomi, ja vähitellen suomen keli valtasi alaa yhteisön keskuudessa.

Juutalaisten ja tataareiden myöhemmät sukupolvet eivät ole välttämättä omaksuneet isiensä kauppa-ammattia, vaan virta on vienyt koulutuksen kautta muihin ammatteihin. Kun 1900-luvun alussa lähes kaikki tataarit saivat elantonsa kaupankäynnistä, nykyisin vastaava luku on noin 10 %. Oletettavasti juutalaisten kohdalla kehitys on ollut saman-suuntainen.

Molemmat ryhmät suhtautuivat ns. seka-avioliittoihin erittäin ankarasti vielä toisen maailmansodan jälkeen: tuolloin avioituminen eriuskoisen – yleensä kristityn – kanssa merkitsi eristämistä yhteisöstä. Tilanne on kuitenkin nopeasti muuttunut. Tällä hetkellä kummassakin yhteisössä solmittavista avioliitoista yli puolet on seka-avioliittoja. Tämä on merkinnyt haastetta myös seurakunnille – kuka saa osallistua hartaustilaisuuksiin ja mil-lä ehdoilla? Toki kääntymisiä kristinuskosta juutalaisuuteen tai islamin uskoon tapahtuu avioliiton yhteydessä. Toisaalta on ollut myös havaittavissa, että ns. seka-avioliiton yhteydessä sovitaan, että yhteiset lapset liittyvät juutalaiseen tai islam-seurakunnan jäseneksi.

Maamme itsenäistymisen edisti pikaisesti kummankin vähemmistön kansalaisoikeuksia. Alkujaan hallitukselle tuli esitys "asetukseksi mooseksen- ja muhametinuskolaisten todistuksista". Eduskuntakäsittelyssä esitys muuttui, ja vain juutalaisia koskeva "laki mooseksenuskolaisista" tuli voimaan 12.1.1918. Laki mahdollisti juutalaisille Suomen kansalaisoikeuksien anomisen. Ensimmäisenä juutalaisena kansalaisuuden sai Moses Kotschak saman vuoden syyskuussa. Pari vuotta myöhemmin säädettiin laki "Ulkomaa-laisen ottamisesta Suomen kansalaiseksi", joka mahdollisti kansalaisuuden hakemisen myös tataareille. Ensimmäinen kansalaisuuden saanut muslimi oli Sadek Ainedtin. Hänet hyväksyttiin Suomen kansalaiseksi 7.6.1920. Tataarit kansalaistuivat sangen hitaasti, sillä esimerkiksi talvisotavuonna 1940 maassamme asuvista 743 muslimista vain 413 oli Suomen kansalaisia.

Nykytilanne ja tulevaisuus

Suomen juutalaisten seurakuntien keskusneuvoston vuoden 2009 vuosikertomuksen mukaan *juutalaisiin* seurakuntiin kuului tuolloin noin 1 800 henkeä. Heistä 1 188 oli Helsingin ja 119 henkeä Turun juutalaisen seurakunnan jäsenenä. Lisäksi seurakuntiin kuului n. 400 ulkomailla asuvaa henkilöä. Tämän lisäksi eri puolilla Suomea asui toista sataa israelilaista, mutta vain osa heistä kuuluu täkäläisiin seurakuntiin. Arvion mukaan juutalaisten lukumäärä vähenee noin 1 % vuodessa. Esimerkiksi Turun juutalaisen seurakunnan

jäsenmäärä on nykyisin (toukokuu 2018) 88 henkeä. Juutalainen jumalanpalvelus edellyttää, että tilaisuuteen ottaa osaa vähintään 10 konfirmoitua miestä. Tässä suhteessa tavoite ei aina ole täyttynyt, joten voimat ja yhteisöllisyys yritetään keskittää sapatti-tapaamisten ohella suuriin pyhiin kuten uuteenvuoteen ja sovituspäivään.

Tataareiden nykyisestä lukumäärästä esitetään erilaisia arvioita, jotka sijoittuvat 700–900 hengen välille. Pääosa tataareista asuu pääkaupunkiseudulla. Turusta arvioidaan asuvan noin 30 tataaria, joista haastattelu-hetkellä (toukokuu 2018) vain yhdeksän polveutui suoraan tataareista. Tataarit luopuivat Linnankadulla sijainneesta omasta rukoushuoneestaan kaksi vuotta sitten. Nyt turkulaiset käyvät Helsingissä Islam-talossa sikäli kun jaksavat – ikä verottaa tässäkin suhteessa.

Varsinkin tataareiden keskuudessa pessimismi oman etnisen ryhmän säilymisestä nousee esille sekä haastatteluissa että kirjallisuudessa. Tosin Helsingin seurakunta saa elinvoimaa, kun jotkut nuoret tataarimiehet hakevat puolisoita esi-isiensä mailta Venäjältä. Mielenkiintoista kuitenkin on, että nuorten tataareiden keskuudessa usko yhteisön elinvoimaan säilyy:

"Käyn satunnaisesti yhteisömme tapahtumissa, missä puhun kohtalaisen sujuvaa tataaria. Myös islam on elämässäni mukana. Pidän mm. paastoa Ramadan-kuukautena, en syö sianlihaa ja käyn rukoilemassa seurakuntatalolla vähintään uskonnollisina juhlapyhinä. Olen mielestäni hieman uskonnollisempi kuin ns. keskivertotataari.

Koska minusta äidin tehtävänä on kasvattaa lapsi omaan uskoonsa, onkin toden-näköistä, että kumppanini olisi ainakin muslimi. Näin ollen äidin uskonto periytyisi ns. automaattisesti ja tehtäväkseni jäisi opettaa lapsilleni tataaria. Kuitenkaan en sulje pois ajatusta muunlaisesta järjestelystä (esim. kristitty vaimo, joka hyväksyy lapsen muslimiksi kasvattamisen), kunhan nämä uskonto ja kieli periytyvät jälkikasvuilleni, mitä pidän velvollisuutenani.

Onnistuneessa kasvatuksessa luulisin lapsieni mieltävän itsensä yhtä tataareiksi kuin minäkin, koska olen varsin ylpeä juuristani. Ehkäpä jatkossa tataarin identiteettiä määrittänee enemmän kieli kuin uskonto, koska nykyään muslimeja on eri kulttuureista lähtöisin entistä enemmän Suomessa. Perinteisesti ainakin minulla kieli/kulttuuri ja uskonto ovat olleet identiteetissäni tasapainossa ja toisiinsa sidottuja." (Haastattelutieto, tataari, mies, noin 30-vuotias.)

Säilyttääkseen kielensä ja kulttuurinsa kumpikin ryhmä järjestää edelleen erilaisia leirikouluja ja iltapäiväkerhoja seurakuntiansa

jäsenten lapsille. Tataareiden kohdalla koulu- tus tapahtuu Träskkullassa entisessä Säästö- pankkiopistossa, jonka seurakunta on ostanut itselleen. Nykyisin kursseja kielessä ja kulttuu- rissa järjestetään myös vähemmän aktiiveille yhteisön jäsenille ja heidän lapsilleen. Näin toivotaan tataariyhteisön elinvoimaisuuden säilyvän. Mielenkiintoinen ilmiö tataareiden keskuudessa on se, että he eivät enää nykyi- sin hyväksy seurakuntansa jäseniksi muita muslimeja. Perjantairukoukset ovat avoimia kaikille muslimeille, mutta seurakunnan jäse- nyyks kuuluu vain Suomen tataareille.

Juutalaisilla on ollut perinteisesti aktiivis- ta kielen ja kulttuurin opetusta, jota edelleen annetaan synagogien tiloissa pari kertaa vii- kossa. Myös erilaisia lasten päiväkerhoryhmiä on jälleen perustettu. Juutalaisten ryhmää ovat vähentäneet runsaat muutot Israeliin vii- meisinä vuosikymmeninä, toisaalta Suomeen muuttaneet juutalaiset eivät välttämättä ole halukkaita liittymään tšekäläisiin seurakuntiin.

Yhteenveto

Juutalaiset ovat siis saapuneet maahamme selvästi aikaisemmin kuin tataarit. Kumpi- kin tarkasteltu ryhmä on haasteellisessa ti- lanteessa tulevaisuuden suhteen: yhteisöjen jäsenet maallistuvat, lapsilla pianotunti tai ratsastus saattaa nykyisin mennä uskonnolli- sen opetuksen edelle. Toisaalta aikuisten kiin- reen lisääntyminen, työpaineet ja asuminen etäällä uskonnollisista keskuksista vaikeutta- vat yhteisöjen elinvoimaisuuden säilymistä. Kummassakin ryhmässä painotetaan, että ne säilyvät jatkossakin vain kehittämällä kaksoi- sidentiteettiään: olemalla suomalaisia, mutta samalla juutalaisia tai tataareja.

Sekä haastatteluissa että kirjallisuudessa vilahti usein maininta, että ”meidän on elet- tävä maassa maan tavalla”. Kumpikin yhteisö onkin pitänyt varsin matalaa profiilia erilaisi- sa yhteiskunnallisissa tilanteissa. Ulkopolitiik- ka on jätetty kansallisten viranomaisten vas- tuulle ja usko demokraattisiin instituutioihin on vahva. Teurastus- ja ympärileikkauskysy- myksissä juutalaiset ja tataarit ovat tukeneet toistensa kantoja. Kummassakin yhteisössä nähdään mahdollisena, että poikien ympä- rileikkaus kiellettäisiin, sillä miehillä juutalai- suus tai islamilaisuus on täysin kytköksissä ympärileikkaukseen.

Vaikka uskonto erottaakin nämä vähem- mistöt, on myös henkilökohtaisia suhteita rakennettu. *”Sekä juutalaiset että tataarit tun- sivat toisiaan jo ennen Suomeen muuttoa, monella tataarilla oli jo tullessaan täällä juu- talaisia ystäviä. Ja kauppiaina he tunsivat ja kunnioittivat toisiaan”*, totesi haastateltavani (tataari, nainen, noin 55-vuotias).

Koska juutalaisissa on tataareihin verrattu- na enemmän lääkäreitä, suorittavat juutalaiset lääkärit usein myös tataaripoikien ympärilei- kauksen. Yhteistyötä harrastetaan myös Us- kot-foorumissa, jossa eri ryhmät säännöllises- ti keskustelevat heille tärkeistä uskonasioista. Molemmilla yhteisöillä on oma urheiluseu- ransa. Perinteiseksi on muodostunut joka toinen vuosi Helsingissä pelattava jalkapallon ystävyysottelu juutalaisen Makkabin ja tataa- reiden Yolduz-seuran välillä.

Tataariyhteisö on selvästi pienempi ja juu- talaisiin verrattuna uskonto ja siihen liittyvät käytännöt eivät sido heitä yhtä tiukasti yh- teen. Tataareiden keskuudessa toki ylläpide- tään edelleen ainakin vanhempien sukupol- vien toimesta perinteisiä tapoja ja käytäntöjä. Haastattelutilanteessa tarjottu vesilasi jäi juo- matta, sillä Ramadanin aikaan ravinnon naut- timinen ennen auringonlaskua on kielletty. Tataarin kieltä puhuu Suomessa jo seitsemäs sukupolvi. Uskonto ja kieli ovat jatkossakin voimakkaasti tataareja yhdistäviä tekijöitä. Toisaalta toki on mahdollista, että tulevat su- kupolvet enenevässä määrin erkaantuvat yh- teisöllisyydestä ja yhteinen vähemmistöhis- toria muuttuu enemmänkin kunkin perheen omaksi historiaksi. Näinhän on käynyt Suo- messa Karjalan evakoille: pari ensimmäistä evakkosukupolvea kokoontui muistelemaan yhteisiä aikoja Karjalassa. Ajan myötä evakko- jen jälkeläisille muistot Karjalasta ovat muut- tuneet kunkin omaksi perhehistoriaksi ilman yhteisöllisyyden tuomaa viitekehystä. Mut- ta kuten tämän artikkelin haastattelu osoitti, nuoretkin tataarisukupolvet ovat ylpeitä juu- ristaan ja haluavat pienenä yhteisönä säilyttää yhteytensä.

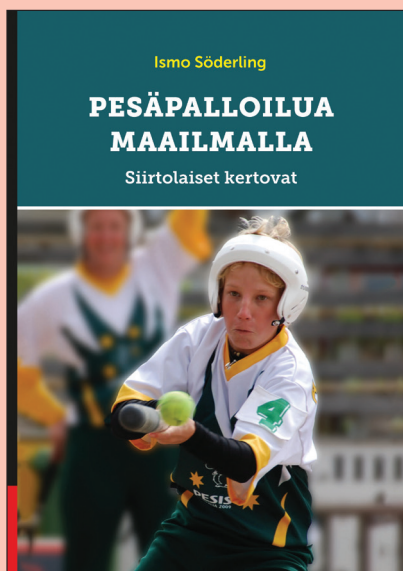
Toinen maailmansota osoitti, että juuta- laiset ja tataarit olivat valmiita antamaan uh- rinsa uuden isänmaansa edestä. Kumpikin ryhmä on saanut sangen rauhassa harrastaa itselleen tärkeitä uskonnollisia seremonioita ilman rasismia tai häirintää – heidät on täysin hyväksytty suomalaisiksi. Toivottavasti näin on jatkossakin.

Kitokset: Esitän lämpimät kiitokseni tutkija Kadriye Bedretdinille ja valtiotieteen maisteri Mikael Zewille heidän avustaan artikkelipros- sessin aikana.

Lähteet

- Bedretdin, Kadriye (2015). Tataarien kielen ja kirjallisuuden nykytilanne Suomessa. Riku Hämäläinen & Heikki Pesonen (toim.), *Koh- taamisia. Kirjoituksia uskonnosta, arjesta ja monikulttuurisuudesta*, 310–319. Helsinki: Uskontiede, Helsingin yliopisto.
- Bedretdin, Kadriye (2011). Suomen tataarit kie- lllisenä ja kulttuurisena yhteisönä. Heidi

- Grönstrand & Kristina Malmio (toim.), *Både och, sekä että. Om flerspråkighet. Monikielisyydestä* 152–177. Helsingfors: Schildts Förlags Ab.
- Ekhölm, Laura (2005). Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat: juutalaiset tekstiilialan yrittäjät 1900-luvun alun Helsingissä. Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.), *Vieraat kulkijat, tutut talot*, 167–194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Finlex: Laki ulkomaalaisen ottamisesta Suomen kansalaiseksi (33/1920). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1920/19200033#saadoksen-nojalla>-annettu. Luettu 28.5.2018.
- Hasan, Janina Miriam (2012). Tilaa jumalanpalveluksille, opiskelulle ja kokoontumiselle. Synagogan merkitys Turun juutalaisille sadan vuoden aikana. Juhani Kostet & Marit Söderström (toim.), *Turun synagoga*, 51–62. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halén, Harry (2011). Suomen tataarit. Kadriye Bedretdin (toim.) *Kirjoituksia Suomen tataareista*, 1–26. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.
- Kantor, Dan, Mindele London-Zweig & Simon Muir (toim.) (2006). *LeChaim! Kuvia Suomen juutalaisten historiasta*. Helsinki: Helsingin juutalainen seurakunta.
- Kurri, Kaarin (2012). Turun 100-vuotias synagoga. "Tämä on varmaan Jumalan asuin-sija ja itse taivaan portti". Juhani Kostet & Marita Söderström (toim.), *Turun synagoga*, 63–118. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Leitzinger, Antero (2011). Tataarit Suomessa. Kadriye Bedretdin (toim.), *Kirjoituksia Suomen tataareista*, 27–64. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.
- Leitzinger, Antero (2008). Marginaalimuslimit. Suomen muslimien kirjo 1970-luvun alkuun mennessä. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho & Marko Juntunen, Marko (toim.), *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*, 85–110. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leitzinger, Antero (2006). *Suomen tataarit. Vuosina 1868–1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina*. Helsinki: East-West books.
- Leitzinger, Antero (toim.) (1996). *Mishäärit – Suomen vanha islamilainen yhteisö*. Helsinki: Kirja-Leitzinger.
- Seela, Jacob (2012). Oikeudettomasta vähemmistöstä samanarvoiseksi kansalaisiksi. Turun juutalaisen yhteisön elämää ensimmäisen vuosisadan aikana (1875–1975). Juhani Kostet & Marita Söderström (toim.), *Turun synagoga*, 11–50. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Torvinen, Taimi (1989). *Suomen juutalaisten historia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Turun juutalainen seurakunta (2018). Juutalaiset Suomessa, juutalaiset Turussa. Saatavilla: <http://www.jcturku.fi/fi/historia>. Luettu 27.5.2018.
- Zewi, Mikael (2018). Turun pieni juutalaisyhteisö on ollut osa Turkua jo toistasataa vuotta. Hakehila-lehti 1/2018–3/5778, 44–47.

Ismo Söderling

Pesäpalloilua maailmalla Siirtolaiset kertovat

Suomesta on maamme itsenäisyyden aikana muuttanut ulkomaille lähes miljoona henkeä. Mukanaan he ovat vieneet pesäpallon, jota on pelattu ja pelataan edelleen useilla mantereilla. Kirjassa tarkastellaan maittain peliä ja myös siihen liittyviä kulttuurisia eroja.

Julkaisuja 15. Siirtolaisuusinstituutti 2017. 166 s.

Hinta 20 € + toimituskulut